

Сидоренко Ольга Олександрівна

*кандидат юридичних наук,
асистент кафедри теорії і філософії права*

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Сидоренко Ольга Александровна

*кандидат юридических наук,
ассистент кафедры теории и философии права*

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Sydorenko Olga

*PhD in Law, Assistant at the Department of Theory and Philosophy of Law
Yaroslav Mudryi National Law University*

Сябренко Вікторія Володимирівна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Сябренко Виктория Владимировна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Syabrenko Victoria

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Татарінова Анастасія Вадимівна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Татаринова Анастасия Вадимовна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Tatarinova Anastasia

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

DOI: 10.25313/2520-2308-2020-11-6523

НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АКТ ЯК ВИД ПРАВОВОГО АКТУ

НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЙ АКТ КАК ВИД ПРАВОВОГО АКТА

NORMATIVE LEGAL DOCUMENT AS A TYPE OF LEGAL ACT

Анотація. У публікації у межах загального вчення про правові акти здійснено спробу розгляду нормативно-правового акту як одного з видів правових актів. Загально охарактеризовано поняття «акт», «правовий акт» та «нормативно-правовий акт», визначено їхні особливі ознаки, що визначають актуальність теми.

Приділено увагу виявленню розбіжностей між ключовими явищами (основними відмінностями нормативно-правового акту від, наприклад, індивідуальних актів є загальний характер нормативно-правових актів, їх можливість

встановлювати, змінювати, скасовувати певні права чи обов'язки). Досліджено аспекти формування функцій даних понять у відповідних правових системах (нормативно-правові акти характерні для держав «романо-германської» правової сім'ї). Також визначено необхідність розуміння того, що нормативно-правові акти є і способом існування, і формою вираження норм права.

Викладено загальну структуру і чіткий порядок створення нормативно-правових актів відповідно до стадій нормотворчості та специфіки правових актів. Наступним важливим етапом є введення в дію, тобто набування чинності нормативно-правовими актами серед членів суспільства. Розглянуто дію нормативно-правових актів у правовій системі України. Акцентується на важливості юридичної сили певних правових актів, яка є вагомою у формуванні ієрархічного положення нормативно-правового акту серед інших правових актів (однак формування будь-якого правового акту має відбуватись на основі Конституції України, що має найвищу юридичну силу). Зазначено суспільну важливість нормативно-правових актів, які допомагають вирішувати найважливіші питання суспільного життя.

Приділено увагу наявності різновидів нормативно-правових актів: підзаконні нормативні акти та закони, існування яких зумовлено різноманітністю суспільних відносин та розмежуванням функцій державних органів (виокремлюється і думка про формальний характер обов'язковості нормативно-правових актів, адже вони є результатом діяльності органів публічної влади). Лаконічно зазначено їхні основні особливості.

У роботі сформульовано висновки, що нормативно-правовий акт це вид правових актів, має свої особливі ознаки, функції та структуру. А також вігіграє важливу роль у правовій системі України.

Ключові слова: правовий акт, нормативно-правовий акт, юридична сила, конституція, закон, нормотворчість, преамбула, чинність.

Аннотация. В публикации в пределах общего учения о правовых актах предпринята попытка рассмотрения нормативно-правового акта как одного из видов правовых актов. Обще охарактеризованы понятия «акт», «правовой акт» и «нормативно-правовой акт», определены их особые признаки, определяющие актуальность темы.

Уделено внимание выявлению разногласий между ключевыми явлениями (основными различиями нормативно-правового акта, например, от индивидуальных актов является общий характер нормативно-правовых актов, их возможность устанавливать, изменять, отменять определенные права или обязанности). Исследованы аспекты формирования функций данных понятий в соответствующих правовых системах (нормативно-правовые акты характерны для государств «романо-германской» правовой семьи). Также определена необходимость понимания того, что нормативно-правовые акты являются и способом существования, и формой выражения норм права.

Изложена общая структура и четкий порядок создания нормативно-правовых актов в соответствии со стадиями нормотворчества и спецификой правовых актов. Следующим важным этапом является введение в действие, то есть приобретение силы нормативно-правовыми актами среди членов общества. Рассмотрены основные типы действий нормативно-правовых актов в правовой системе Украины. Акцентируется важность юридической силы определенных правовых актов, которая и является весомой в формировании иерархического положения нормативно-правового акта среди других правовых актов (однако формирование любого правового акта должно происходить на основе Конституции Украины, что имеет высшую юридическую силу). Указано общественную важность нормативно-правовых актов, которые помогают решать важнейшие вопросы общественной жизни.

Уделено внимание наличию разновидностей нормативно-правовых актов – подзаконные нормативные акты и законы -, существование которых обусловлено разнообразием общественных отношений и разграничением функций государственных органов (выделяется и мнение о формальном характере обязательности нормативно-правовых актов, ведь они являются результатом деятельности органов публичной власти). Лаконично указаны их основные особенности.

В работе сформулированы выводы, что нормативно-правовой акт – это вид правовых актов, который имеет свои особые признаки, функции и структуру. А также играет важную роль в правовой системе Украины.

Ключевые слова: правовой акт, нормативно-правовой акт, юридическая сила, конституция, закон, нормотворчество, преамбула, действие.

Summary. In the publication within the general doctrine of legal acts an attempt was made to consider a normative legal act as one of the types of legal acts. The concepts of «act», «legal act» and «normative-legal act» are generally characterized, their special features that determine the relevance of the topic are determined.

Attention is paid to identifying differences between key phenomena (the main differences between a legal act and, for example, individual acts are the general nature of legal acts, their ability to establish, change, cancel certain rights or responsibilities). Aspects of the formation of the functions of these concepts in the relevant legal systems have been studied (normative legal acts

are characteristic for the states of the «Romano-Germanic» legal family). The necessity of understanding that normative legal acts are both a way of existence and a form of expression of legal norms is also determined.

The general structure and a clear procedure for the creation of regulations in accordance with the stages of rule-making and the specifics of legal acts. The next important step is the implementation, ie the entry into force of regulations among members of society. The main types of actions of normative acts in the legal system of Ukraine are considered.

Emphasis is placed on the importance of the legal force of certain legal acts, which is important in the formation of a hierarchical position of a legal act among other legal acts (however, the formation of any legal act should be based on the Constitution of Ukraine, which has the highest legal force). The social importance of normative legal acts, which help to solve the most important issues of public life, is noted. Attention is paid to the existence of various legal acts – bylaws and laws –, the existence of which is due to the diversity of public relations and the delimitation of functions of state bodies (there is an opinion about the formal nature of mandatory regulations, because they are the result of public authorities). Their main features are succinctly stated.

The paper concludes that the normative legal act, as one of the most common types of legal acts, has its own special features, functions and structure. It also plays an important role in the legal system of Ukraine.

Key words: legal act, normative legal document, legal force, constitution, law, rule-making, preamble, validity.

Постановка проблеми. Одним із найважливіших завдань майбутніх юристів є здобуття теоретичних знань, зокрема про різновиди правових актів, їхню підготовку, суть, структуру та функції. Адже в Україні нормативно-правові акти — основна форма реалізації норм права.

Дана тематика для всіх правознавців являється актуальною та досить суперечливою, тому що на сьогодні нормативно-правові акти виступають і як спосіб існування правових норм, і як спосіб їх вираження. Хоча поняття «нормативно-правовий акт» достатньо широке за змістом, проте воно є лише складовою юридичного документа. І деякі науковці вважають за необхідне досліджувати даний вид правового акту з точки зору документознавства, керуючись правознавчими напрацюваннями у цій сфері.

Однак нагальною для загальної теорії права є потреба з'ясування юридичної природи та сили кожного виду правового акту, їх співвідношення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження правових актів та їх видів можна знайти серед численних наукових розробок теоретиків, експертів, науковців. Деякі з них стали методичною основою для написання статті. Тому доречно згадати прізвища тих, чії роботи складають вагомий внесок у розвиток сфери правознавства. Формування загальної дефініції та ознак правового акту розкрито у працях С. Алексєєва [1], О. Васильєва [3], П. Недбайло [10], Т. Сендецької [14], В. Протасова [11], П. Рабіновича [13] та ін.

Виокремлення нормативно-правових актів серед всіх правових актів розглядається у роботах О. Скакун [15], М. Цвік [18], О. Мурашина [5], М. Кельмана [9], Р. Луцького [8], Л. Легіна [7], Л. Андрусів [2] та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основною метою статті було визначити поняття

«нормативно-правового акта» через поняття «правовий акт», сформулювати його ознаки, функції, структуру, дію, а також проаналізувати усі стадії створення нормативно-правових актів, спираючись на дослідження та висновки інших юристів-науковців

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи поняття «нормативно-правового акта», доцільніше було б почати з визначення такого загального поняття як «правовий акт». Адже від розкриття цього питання залежить оптимальне визначення понять правових актів різноманітних видів. Алексєєв С. С. визначає «правовий акт» як належним чином (словесно-документально) оформлене зовнішнє вираження волі уповноваженого суб'єкта, що виступає як носій змістовних елементів правової системи — юридичних норм, правоположень практики, індивідуальних приписів, автономних рішень осіб [1, с. 193].

Акт, як правовий документ, є родовим поняттям. Цвік М. В. поділяє правові акти на:

- нормативно-правові акти, що встановлюють, змінюють і скасовують правові норми;
- акти застосування норм права (акти державних та інших уповноважених організацій, посадових осіб, які містять державно-владні, персоніфіковані рішення з конкретних юридичних справ;
- вирок суду, наказ про призначення на посаду;
- інтерпретаційні акти (акти тлумачення норм права, які роз'яснюють зміст юридичних норм);
- акти реалізації прав і обов'язків (акти документи, які закріплюють автономні рішення окремих суб'єктів права — індивідуально-правові договори, правочини) [18, с. 279].

Однак варто детальніше розглянути поняття «нормативно-правового акта» як основного виду правового акту, яке, до речі, офіційно визначається лише у підзаконному акті — наказі Міністерства

юстиції України [12]. Проаналізувавши та дослідивши чимало версій тлумачення, встановили більш узагальнене і водночас точне визначення даного поняття.

Нормативно-правовий акт — це офіційний письмовий документ, прийнятий компетентним державним органом чи уповноваженими суб'єктами нормотворчості, який встановлює, змінює, припиняє чи конкретизує певну норму права, містить розпорядження загального характеру та постійної дії, розрахований на багаторазове застосування. Нормативно-правові акти приймають компетентні суб'єкти в процесі правотворчої діяльності [17, с. 91].

Нормативно-правові акти домінують серед джерел права у країнах з нормативно-актною системою (історично усталена така назва, як «романо-германська» чи «європейсько-континентальна» правова сім'я) і відіграють важливу роль у країнах англо-американського права [13, с. 120].

Основним завданням нормативно-правового акта, як і будь-якого джерела права, є збереження правової інформації і доведення її оптимальним чином до відома адресатів. Саме тому в цьому розумінні нормативно-правовий акт є найбільш зрозумілою, досконалою та зручною формою права. За його допомогою держава може регулювати суспільні та правові відносини, реагувати на правові потреби суспільства [11, с. 213]. Також схильні до думки, що характер будь-яких правових актів є формально обов'язковим, адже вони є результатом діяльності органів публічної влади, їх службових та посадових осіб.

Таким чином можемо виділити дві основні функції нормативно-правових актів: функцію юридичного джерела права та функцію форми права [15, с. 313].

Цікавою є думка Луцького Р. П., котрий зазначає і те, що на основі розуміння першооснов, які є факторами творення законодавства, нормативно-правовий акт визначає і форму вираження, існування позитивного права. А також вважав: у повсякденному житті люди зустрічаються з величезною кількістю нормативно-правових актів, які являють собою засоби задоволення бажань суб'єктів, а не з правом взагалі [8, с. 13–14].

Розуміючи те, що головною ознакою юридичного документа є його юридична сила, стверджуємо: у системі нормативно-правових актів найвищу юридичну силу має Конституція. Відповідно до ст. 8 Конституції України, закони та інші нормативно-правові акти ухвалюються на її основі та повинні їй відповідати [6, с. 115].

Нормативно-правові акти за юридичною чинністю поділяються на закони (займають наступну після конституції позицію; приймаються парламентом та

мають вищу юридичну силу порівняно з нормативними актами інших органів) та підзаконні нормативні акти (входять до системи нормативних актів; займають важливе місце серед усіх джерел права; мають більш спрощений порядок їх прийняття) [4, с. 92, 96].

Аби забезпечити повну теоретико-правову характеристику нормативно-правових актів та чіткіше виділити та відрізнити їх із масиву правових актів окреслимо ознаки цього поняття.

1. Приймається або санкціонується уповноваженими органами держави (нормотворчими органами) або народом (через референдум) і носить офіційний характер.

2. Завжди містить нові норми права або змінює (скасовує) чинні, чітко формулює зміст юридичних прав і обов'язків, містить правила поведінки загального характеру.

3. Приймається з дотриманням певної процедури.

4. Має форму письмового акта-документа і точно визначені реквізити, що дозволяють виділити його з багатьох інших правових актів (найменування акта, назву видавничого органу, дату прийняття, номер, підпис відповідної посадової особи тощо).

5. Публікується в офіційних спеціальних виданнях з обов'язковою відповідністю автентичності тексту офіційного зразка.

6. Є обов'язковим для виконання, забезпечується системою державних гарантій, у тому числі й примусовими засобами.

7. Володіє певною юридичною силою в залежності від місця акта в системі нормативно-правових актів і рівня органу що його видав.

8. Може бути оперативно виданий і змінений у будь-якій своїй частині, що дозволяє відносно швидко реагувати на соціальні процеси у суспільстві.

9. Нормативно-правові акти, як правило, відповідним чином систематизовані, що дозволяє легко віднайти потрібний документ для застосування та реалізації.

10. Має внутрішню структуру — розділи, глави, статті, частини статей, які містять норми права.

11. Входить в єдину ієрархію нормативно-правових актів, займає в ній своє місце, взаємопов'язаний з іншими нормативно-правовими актами.

12. Має певний предмет регулювання у відповідній сфері суспільних відносин.

13. Діє протягом певного терміну (що вказується в самому акті, або безстроково до його скасування компетентним органом), розрахований на багаторазове застосування, його дія не вичерпується одноразовим виконанням.

14. Охоплює своєю дією конкретну територію (всю країну, її частину, окрему установу тощо) [16, с. 158].

Отже, нормативно-правовий акт відрізняється від інших правових актів тим, що нормативно-правовий акт містить у собі правові норми, встановлює нові права і обов'язки, яких раніше не було, або змінює (скасовує) їх. Нормативно-правовий акт містить норми права загального характеру, тоді як індивідуальний акт — акт застосування норм права — має індивідуальну спрямованість [15, с. 314, 315].

Процес створення нормативно-правових актів є досить скрупульозним та важким, тому нормотворчість здійснюється в установленому порядку, складається з відповідних стадій нормотворчості — сукупності процедурних дій, які здійснюються в процесі нормотворчості та об'єднані певною проміжною метою. Биля-Сабадаш І. О. виокремлює такі стадії, як:

1. Прийняття рішення про необхідність прийняття нормативно-правового акта та підготування проекту нормативно-правового акта. Рішення про необхідність прийняття нормативно-правового акта приймається уповноваженим суб'єктом і має базуватись на аналізі фактичного і юридичного стану справ у відповідній сфері.

Безпосередня робота над проектом включає два етапи: підготовку та складання (написання). На підготовчому етапі збирається і систематизується необхідна інформація про стан суспільних відносин, які потребують правового регулювання, стан нормативно-правової бази і практики її реалізації.

Після підготовчого етапу настає етап формування тексту проекту, його остаточного редагування; підготовки супровідних документів.

2. Розгляд проекту нормативно-правового акта та ухвалення рішення щодо нього. Внесений у встановлений порядок проект розглядається та обговорюється суб'єктом нормотворчості, його відповідними органами і службами, які з'ясовують економічну, соціально-політичну та юридичну обґрунтованість проекту, його відповідність планам прийняття нормативно-правових актів.

На цій стадії публічно обговорюють проект нормативно-правового акта із залученням широкого кола зацікавлених суб'єктів (державних органів, підприємств, установ, громадських організацій тощо) та експертних установ. Окрім цього, проект акта або окремі ключові питання можуть бути винесені на референдум. Усе це дозволяє врахувати громадську думку, віднайти компроміси, збалансовані нормотворчі рішення.

У разі необхідності проект може бути направлений для проведення експертизи (правової, фінансово-економічної, кримінологічної, наукової та ін.). Експертиза оцінює також внутрішню узгодженість змісту проекту, його відповідність вимогам нормотворчої техніки тощо.

За результатами розгляду проекту уповноважений суб'єкт може ухвалити одне з рішень: прийняти нормативно-правовий акт; повернути проект для доопрацювання, внесення до нього необхідних змін із зазначенням зауважень і строку доопрацювання; відхилити проект нормативно-правового акта.

3. Офіційне оприлюднення (промульгація) нормативно-правового акта. Прийняті нормативно-правові акти оформлюються та підписуються уповноваженими суб'єктами, у разі необхідності реєструються в Міністерстві юстиції України, включаються до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів, підлягають офіційному опублікуванню, після чого набирають чинності. Промульгація є необхідною формальною умовою для визначення початку дії нормативно-правових актів, підтвердження автентичності, офіційності їх текстів. Обов'язок офіційного оприлюднення передбачено у ст. 57 Конституції України, згідно з якою закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення [6, с. 231–233].

Важливою є і структура нормативно-правового акту, яка є ще одною особливістю даного виду правового акту та залежить від специфіки акту.

Загальні структурні елементи є такими:

1. Преамбула — вступна частина. Однак зараз досить рідко можна зустріти преамбулу в законах.

2. Пункти, статті — нормативні розпорядження, через які стаття співвідноситься з нормами права.

3. Глави — є у великих за обсягом нормативно-правових актах.

4. Розділи — об'єднують глави у великих за обсягом нормативно-правових актах.

5. Частини — найбільші підрозділи закону, містяться, як правило, у кодексах [15, с. 314].

Невід'ємним компонентом нормативно-правових та інших юридичних актів є набування чинності, що уможливорює дію правових актів у суспільстві.

Розрізняють дії нормативно-правових актів:

І. у часі, що характеризується такими показниками:

а) момент набрання чинності актом — календарна дата або час набуття юридичної сили нормативно-правовим актом. Це безпосередньо пов'язано з офіційним оприлюдненням. Нормативно-правові акти набирають чинності такими способами: з моменту офіційного оприлюднення; з моменту ухвалення; з конкретної дати; з виникненням певних обставин; поетапно; з моменту державної реєстрації.

б) напрям дії нормативно-правового акта — поширення на правові відносини, які виникли до чи після набрання ним чинності.

Розрізняють такі види дій: пряму дію (поширення нормативно-правового акта на факти і відносини, що

виникли після набрання ним чинності), переживну дію (приписи нормативно-правового акта діють після його скасування), зворотна дія (поширення нормативно-правового акта на відносини, які виникли до набрання ним чинності).

в) момент втрати чинності нормативно-правового акта (календарна дата, з якої акт тимчасово перериває дію);

г) момент зупинення дії акта (календарна дата, з якої нормативно-правових акт остаточно втрачає чинність).

II. Дія нормативно-правового акта у просторі здійснюється за трьома основними принципами: а) територіальний (дія акта в межах території відповідної держави); б) екстратериторіальний (дія акту виходить за кордони держави); в) екстериторіальний (дія акту не поширюється на всю територію держави).

III. Дія нормативно-правового акта за колом осіб.

1) За поширеністю на суб'єктів права:

- нормативні акти загальної дії (поширюються на усіх осіб, що перебувають на території держави);
- нормативні акти спеціальної дії (поширюються на коло спеціальних суб'єктів).

2) За характером політико-правового зв'язку суб'єкта з державою:

- нормативні акти, які поширюються тільки на громадян держави;
- нормативні акти, які поширюються на іноземців та осіб без громадянства;

3) Залежно від місця проживання чи перебування суб'єктів:

- нормативні акти, які діють по відношенню до осіб, які постійно проживають в Україні;

- нормативні акти, що поширюються на осіб, які тимчасово перебувають на території держави [6, с. 272–283].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, на основі проведеного дослідження можемо зробити наступні висновки:

1. Нормативно-правовий акт — це основний вид правового акту, що має найбільший вплив та юридичну силу в державі. Нормативно-правові акти приймають компетентні суб'єкти в процесі нормотворчої діяльності.

2. Виділяють такі функції нормативно-правових актів: функцію юридичного джерела права та функцію форми права. Вони забезпечують регулювання суспільно-правих відносин; забезпечують збереження правової інформації і доведення її оптимальним чином до відома громадян.

3. У системі нормативно-правових актів найвищу юридичну силу має конституція (Основний Закон держави) і конституційні закони.

4. Нормативно-правові акти мають багато ознак, основними з яких є обов'язковість, структурованість, офіційність, систематизованість, нормативність та ін.

5. Процес створення нормативно-правових актів відбувається за певними стадіями: підготування проекту нормативно-правового акта, розгляд проекту нормативно-правового акта та ухвалення рішення щодо нього, офіційне оприлюднення (промульгація) нормативно-правового акта.

6. Нормативно-правові акти мають чітку структуру. Її елементами є: преамбула; пункти, статті; глави; розділи; частини.

7. Розрізняють дію нормативно-правових актів: у часі; у просторі; за колом осіб.

Література

1. Алексеев С. Общая теория права: Учебник / С. С. Алексеев. Москва: Проспект, 2008. 565 с. (2-е вид.).
2. Андрусів Л. Теоретико-правові засади системи нормативно-правових актів. / Л. Андрусів. // Підприємництво, господарство і право. 2017. № 4. С. 128–131.
3. Васильєв О. Правові категорії. Методологічні аспекти. Розробки системи категорій права / Васильєв О. М. : Наука, 1976.
4. Гетьман Є. Підзаконний нормативно-правовий акт: поняття, ознаки, функції, види / Є. Гетьман. // Вісник Національної академії правових наук України № 2. 2014. № 77. С. 92–100.
5. Загальна теорія держави та права: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. освіти / М. Кельман, О. Мурашин, Н. Хома. Л.: Новий Світ-2000, 2003. 582 с. (Вища освіта в Україні).
6. Загальна теорія права: підручник / [О. Петришин, Д. Лук'янов, С. Максимов та ін.]; за ред. О. Петришина. Харків: Право, 2020. 568 с.
7. Легін Л. Нормативно-правовий акт: поняття та система ознак / Л. М. Легін // Право і суспільство. 2016. № 2. С. 21–26.
8. Луцький Р. Нормативно-правовий акт як визначальна форма вираження позитивного права / Р. П. Луцький // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2012. № 28. С. 13–17.

9. Кельман М. Аналіз традиційності і новацій у розвитку теорії держави і права / М. Кельман // Право України. 2006. № 9.
10. Недбайло П. Введення в загальну теорію держави і права. Київ, 1971.
11. Протасов В. Теория права и государства: краткий курс лекций / В. Протасов. Москва: Юрайт, 2014. 191 с. (5-е вид). (Хочу все сдать!)
12. «Про вдосконалення порядку державної реєстрації нормативних актів у Міністерстві юстиції України та скасування рішення про державну реєстрацію нормативно-правових актів»: Наказ Міністерства юстиції України від 12 квітня 2005 р. № 34/5. URL: <http://www.minjust.gov.ua/0/4989>.
13. Рабінович П. Основы общей теории государства и права: Навчальний посібник / П. М. Рабінович. Львів: Край, 2007. 192 с. (9-е вид.).
14. Сендецька Т. Визначення поняття «правовий акт» у правовій системі України / Т. Сендецька // Форум права. 2011. № 3. С. 708–711.
15. Скакун О. Теория государства и права: підручник / О. Ф. Скакун. Харків: Консум, 2001. 656 с.
16. Теория государства и права: навчальний посібник / [С. Білозьоров, В. Власенко, О. Горова, А. Завальний, Н. Заяць та ін.]; за заг. ред. С. Гусарева, О. Тихомирова. Київ: Освіта України, 2017. 320 с.
17. Теория государства и права: Посібник для підготовки до іспитів / С. Тимченко, Р. Калюжний, Н. Пархоменко, С. Легуша. Київ: Паливода А. В., 2007. 176 с.
18. Цвік М. Загальна теорія держави та права / М. Цвік, О. Петришин. Харків: Право, 2009. 583 с.

References

1. Aleksjejev S. Obshhaja teoryja prava: Uchebnyk / S. S. Alekseev. Moskva: Prospekt, 2008. 565 s. (2-e vyd.).
2. Andrusiv L. Teoretyko-pravovi zasady systemy normatyvno-pravovykh aktiv. / L. Andrusiv. // Pidpryjemnyctvo, ghospodarstvo i pravo. 2017. #4. S. 128–131.
3. Vasylyjev O. Pravovi kateghoriji. Metodologichni aspekty. Rozrobky systemy kateghorij prava / Vasyly'ev O. M. : Nauka, 1976.
4. Ghetjman Je. Pidzakonnij normatyvno-pravovij akt: ponjattja, oznaky, funkciyi, vydy / Je. Ghetjman. // Visnyk Nacionalnoji akademiji pravovykh nauk Ukrainy #2. 2014. #77. S. 92–100.
5. Zaghaljna teoriya derzhavy ta prava: Pidruch. dlja stud. vyshh. navch. zakl. osvity / M. Keljman, O. Murashyn, N. Khoma. L.: Novyj Cvit-2000, 2003. 582 s. (Vyshha osvita v Ukraini).
6. Zaghaljna teoriya prava: pidruchnyk / [O. Petryshyn, D. Luk'janov, S. Maksymov ta in.]; za red. O. Petryshyna. Kharkiv: Pravo, 2020. 568 s.
7. Leghin L. Normatyvno-pravovij akt: ponjattja ta systema oznak / L. M. Leghin // Pravo i suspiljstvo. 2016. #2. S. 21–26.
8. Lucykij R. Normatyvno-pravovij akt jak vyznachalna forma vyrazhennja pozytyvnogho prava / R. P. Lucykij // Aktualni problemy vdoshkonalennja chynnogho zakonodavstva Ukrainy. 2012. #28. S.13–17.
9. Keljman M. Analiz tradycijnosti i novacij u rozvytku teorii derzhavy i prava / M. Keljman // Pravo Ukrainy. 2006. # 9.
10. Nedbajlo P. Vvedennja v zaghalnu teoriju derzhavy i prava. Kyjiv, 1971.
11. Protasov V. Teoryja prava y ghosudarstva: kratkyj kurs lekcyj / V. Protasov. Moskva: Jurajt, 2014. 191 s. (5-e vyd). (Khochu vse sdatj!)
12. «Pro vdoshkonalennja porjadku derzhavnoji rejestraciji normatyvnykh aktiv u Ministerstvi justycij Ukrainy ta skasuvannja rishennja pro derzhavnu rejestraciju normatyvno-pravovykh aktiv»: Nakaz Ministerstva justyciji Ukrainy vid 12 kvitnja 2005 r. # 34/5. URL: <http://www.minjust.gov.ua/0/4989>.
13. Rabinovych P. Osnovy zaghaljnoji teorii derzhavy ta prava: Navchalnyj posibnyk / P. M. Rabinovych. Ljviv: Kraj, 2007. 192 s. (9-e vyd.).
14. Sendecjka T. Vyznachennja ponjattja «pravovij akt» u pravovij systemi Ukrainy / T. Sendecjka // Forum prava. 2011. # 3. S. 708–711.
15. Skakun O. Teoriya derzhavy i prava: pidruchnyk / O. F. Skakun. Kharkiv: Konsum, 2001. 656 s.
16. Teoriya derzhavy ta prava: navchalnyj posibnyk / [Je. Bilozjorov, V. Vlasenko, O. Ghorova, A. Zavaljnyj, N. Zajacj ta in.]; za zagh. red. S. Ghusarjeva, O. Tykhomyrova. Kyjiv: Osvita Ukrainy, 2017. 320 s.
17. Teoriya derzhavy ta prava: Posibnyk dlja pidghotovky do ispytiv / S. Tymchenko, R. Kaljuzhnyj, N. Parkhomenko, S. Leghusha. Kyjiv: Palyvoda A. V., 2007. 176 s.
18. Cvik M. Zaghaljna teoriya derzhavy ta prava / M. Cvik, O. Petryshyn. Kharkiv: Pravo, 2009. 583 s.